

BARCELONA, UNA POESIA INÈDITA DE JACINT VERDAGUER PRESENTADA ALS JOCS FLORALS DE 1866

Francesc CODINA i VALLS

1. Introducció

El romanç històric *Barcelona*, inèdit i publicat aquí per primera vegada¹, fou presentat per Jacint Verdaguer als Jocs Florals de 1866, juntament amb altres composicions, algunes de les quals van resultar premiades². El fet que el manuscrit de *Barcelona*, conservat a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona³, sigui al·lògraf gairebé en la seva totalitat i presenti només una petita correcció autògrafa del poeta, ha provocat que l'autoria del text passés desapercebuda fins avui. Tanmateix, com es veurà tot seguit, les proves que demostren que és obra de Jacint Verdaguer són diverses i concloents.

2. El manuscrit de *Barcelona* presentat als Jocs Florals de 1866

Es tracta del text número 248 contingut a la capsa d'originals presentats als Jocs Florals de Barcelona de 1866, custodiada a la l'Arxiu Històric de la Ciutat⁴. Consisteix en dos fulls doblegats i disposats horitzontalment, que formen un petit plec, en el recto dels quals hi ha escrit el text amb lletra al·lògrafa. Un primer fragment (fins al vers 48 inclòs) figura, en dues columnes, a la banda dreta del primer full. Un segon fragment (del vers 49 al 102 inclosos) figura, també en dues columnes, a la banda esquerra del segon full. Un tercer fragment (del vers 103 al 151 inclosos) figura, igualment en dues columnes, a la banda dreta del segon full; aproximadament a la meitat de la primera columna d'aquest fragment, entre els versos 116 i 117, s'observa una separació assenyalada per una línia de punts, que indica l'inici de la darrera part del romanç. Finalment, el quart i últim fragment del text (del vers 152 al l'últim, el 188) figura, en dues columnes, com els anteriors, a la banda esquerra del primer full. Al capdamunt de la banda dreta d'aquest primer full, hi figura el títol, *Barcelona*, que no va acompanyat de cap lema, i les xifres 1866, que correspon a l'any, i 248 i 863, que deuen correspondre a les numeracions donades a l'original pels organitzadors del certamen.

Com s'ha dit, la lletra d'aquest manuscrit no és de Verdaguer. Tanmateix s'observen en el text dos versos autògrafs del poeta. Es tracta dels versos 65 i 66, comprimits entre els versos 64 i 67, en un espai reduït la mida del qual correspon a l'interlineat habitual entre vers i vers en el text. Aquests versos diuen:

«Deu t'è perdó Barcelona,
Deu t'haja ben perdonada.»

Aquest fragment està escrit amb una tinta més forta i amb el tipus de lletra característic del Verdaguer jove, que es pot identificar perfectament per la forma de les grafies d, B majúscula i r que contenen els versos⁵.

L'explicació més plausible que es pot donar de tot plegat és la següent. Verdaguer féu copiar el romanç per una altra persona, probablement a fi que no se'n pogués endevinar l'autoria, ja que en aquella ocasió concorria als Jocs Florals amb un nombre considerable de composicions. Un cop el copista desconegut hagué enllestit la feina, Verdaguer repassà el text i aleshores s'adonà que hi faltaven aquests dos versos, que hi afegí escrivint-los de pròpia mà. Tanmateix, no es pot descartar del tot la hipòtesi que Verdaguer, acostumat a imitar cal·ligrafies a l'escola, hagués estrefat expressament la seva lletra natural, excepte en els dos versos esmentats, que potser hauria afegit al text a corre-cuita a l'últim moment i sense parar atenció en la cal·ligrafia.

3. Un esborrany autògraf, prova de l'autoria de Verdaguer

La prova més evident que *Barcelona* és obra de Verdaguer l'ha proporcionada la localització d'un esborrany autògraf del text, que es troba en el full número 27 del manuscrit 1463 VI (*Jacint Verdaguer, Poesia juvenil*) de la Biblioteca de Catalunya. Aquest manuscrit consisteix en un plec de 29 fulls de 210 X 150 mm, alguns dels quals són papers impresos que Verdaguer aprofitava per a escriure-hi als marges. El plec conté diversos esborranys de poesies inèdites, romanços en la seva majoria. La lletra és característica dels primers temps de Verdaguer, petita i atapeïda. La tinta, en alguns fulls, s'ha esclarissat molt i els marges del paper s'han erosionat. Alguns d'aquests esborranys presenten moltes correccions. Tot això fa que alguns dels textos siguin de lectura difícil. El full 27 conté un esborrany complet de la poesia que aquí es publica, amb moltes correccions i vacil·lacions, però en un estat de redacció força avançat. El text, que no va encapçalat per cap títol, ocupa tot el recto del full, on figura disposat en dues columnes de versos, i continua, en tres columnes, a la cara posterior del mateix full.

A continuació es transcriu el fragment inicial d'aquest esborrany⁶ al costat del fragment corresponent de la versió en net presentada als Jocs Florals de 1866. Les vacil·lacions que presenta l'esborrany s'indiquen amb negreta.

*Fragment inicial de
l'esborrany sense títol*

Als br   de n Arago
d'aquell que ella tant aymava

*Fragment inicial
del romanç Barcelona
presentat als Jocs Florals de 1866*

1 Als brassos de n' Aragó,
D'aquell que ella tant aymava,

<p style="text-align: center;">vespre</p> <p>s arrau lia un capaltart na B. la magna que n'hi dava de patons de patons y d'abrassades</p> <p style="text-align: center;">per tenirne</p> <p>que n'tenian gelosia los ayres d'aquelles platjas que algun tems de mes ventura que alguna hora tot solets que assi de veurer sos esbarjos s en portavan ells tots solets s en portavan los esbarjos del seu pit La bermellor de sas galtas</p> <p style="text-align: center;">fen remor al seu vultan</p> <p>espolsant al seu entorn sas enmeladetas alas sas aletas enmeladas</p>	<p>S'arraullia un cap al vespre Na Barcelona la magna.</p> <p>5 ¡Que n'hi dava de patons, De patons y d'abrassades! Per tenirne gelosia Los ayres d'aquellas platjas; Que alguna hora tots solets</p> <p>10 Sos esbarjos se'n portavan, Los esbarjos del seu pit, La bermellor de sas galtas, Espolsant al seu entorn Sas enmeladetas alas.</p>
--	--

Si es comparen els dos fragments inicials, es podrà comprovar com la majoria de les correccions interlineades o apuntades al marge en l'esborrany han estat incorporades en el text presentat als Jocs Florals de 1866. Així, veiem com efectivament el «capaltart» s'ha convertit en el «cap al vespre» i «sas aletas enmeladas» s'han invertit en «sas enmeladetas alas».

No hi ha dubte, doncs, que ens trobem, respectivament, davant d'un esborrany autògraf i de la versió definitiva, al·lògrafa però revisada i esmenada per l'autor, d'un mateix text original de Verdguer.

4. Proves estilístiques de l'autoria de Verdguer

Tot i que el que s'acaba d'exposar les fa sobrereres, es podrien aportar encara diverses proves d'índole estilística i lingüística que avalen que el romanç històric que s'edita és obra de Verdguer. Vegem-ne només algunes.

En el vers 14 del text definitiu hi apareix l'expressió «sas enmeladetas alas» atribuïdes a l'aire de la marinada. Aquest sintagma, invertit en «sas aletas enmeladas», també apareix, com s'ha vist, en el fragment inicial de l'esborrany. Doncs bé, aquesta mateixa imatge es troba també en dos altres textos coetanis de Verdguer, que a continuació se citen tot subratllant-hi l'expressió esmentada:

... al dols alè d'un ayre amorosissim
que may de respirar se cansarian
los cuytats mariners: com que en sas *alas*
emmeladas los du, entre flayre dolsa...
(Colom, versos inicials)⁷

Amich y Senyor meu:

Ja que temps ha son muts pera mi los ayres de la mar, a qui tots los
jorns demano que em pujen assi dalt ab sas *alas emmeladas* una nova,
un mot sisquera de la ciutat que tant anyoro...

(D'una carta a Marià Aguiló, datada a Can Tona, el 30 de juliol de 1865)⁸

En el vers 101 de *Barcelona* es troba l'expressió «a ma alenada més sòp-
til», la qual també es localitza en el poema *Dos màrtirs de ma pàtria*: «a son
alè més sòbtil» (Cant primer, vers 371). D'altra banda, en el vers 155 del ro-
manç hi apareix el verb «llambregar» en ús intransitiu i amb el significat de
«brillar» («llambrega'l sol de la creu»). Doncs bé, l'ús d'aquest mot amb
aquest significat resulta que també és característic de Verdaguer, tal com ha
documentat a bastament Joan Coromines⁹.

5. La participació de Verdaguer als Jocs Florals de 1866

La troballa del romanç històric *Barcelona* torna a obrir la qüestió de l'ab-
bast de la participació del primer Verdaguer als Jocs Florals, si més no als de
l'any 1866. S'ha de recordar que, tot i que és possible que el jove poeta hagués
concorregut sense èxit als Jocs Florals de 1864¹⁰, va ser en la convocatòria de
l'any següent, el 1865, quan hi obtingué els seus dos primers premis: el segon
accèssit a l'Englantina, per *Los minyons d'En Veciana*, i un guardó especial
per *A la mort d'En Rafel de Casanova*.¹¹ En aquella ocasió Verdaguer viatjà
per primer cop a Barcelona per recollir-hi personalment els premis, i així es
donà a conèixer al món literari de la capital.

Pel que fa als Jocs Florals de 1866, fins ara se sabia que Verdaguer hi ha-
via concorregut amb les composicions següents:

Lo Roser del Mas d'Heures, segon accèssit a la Flor Natural.

Nit de sang, segon accèssit a l'Englantina d'Or.

Sospirs de l'ànima, primer accèssit a la Viola d'Or i Plata.

A l'hèroe Muntanyès en Josep Manso, segon accèssit a un premi extra-
ordinari, el Clavell d'Or i Plata al millor poema dedicat a aquest perso-
natge.

Lo crit dels muntanyesos, no premiada¹².

A aquesta llista ara s'hi hauria d'afegir *Barcelona*, un text no premiat que
pel seu contingut també apuntava a l'Englantina, com *Nit de sang*, que n'ob-
tingué el segon accèssit. Això vol dir que en aquella ocasió Verdaguer va ju-
gar fort, i que amb tota seguretat s'havia fet el propòsit de superar els resultats
de la convocatòria anterior, ja que va enviar al certamen, que sapiguem, sis
composicions. Probablement d'aquí ve el seu interès de no presentar-hi tots
els textos escrits amb lletra pròpia, per no delatar l'abast de la seva participa-

ció. Finalment, cal pensar que, quan conegué el veredict, el fet que no guanyés cap primer premi, tot i els accessits aconseguits, li degué produir una decepció considerable. Aquesta decepció es traduí en una consegüent actitud de fredor, que es concretà en la no assistència a l'acte, i fins i tot en la manifestació posterior d'un cert desinterès per la sort dels originals premiats quan semblava que s'havien perdut¹³.

A tot això, s'hi ha d'afegir que la participació de Verdaguer als Jocs Florals de 1866 podria resultar que fos encara més àmplia. Si més no cal fer constatar aquí el testimoni de Lluís Carles Viada i Lluch¹⁴, el qual, en el seu escrit inèdit *Mossèn Cinto Verdaguer als Jochs Florals de Barcelona*¹⁵, afirma que el poeta envià al certamen de 1866 un romanç de tema amorós, titulat *Cistella, pinta i anell*, que transcriu en l'esmentat treball manuscrit¹⁶. L'original d'aquesta altra poesia es troba, efectivament, a la capsa dels Jocs Florals de 1866, custodiada a l'Arxiu Històric de la Ciutat. És la composició número 34, titulada, tal com informa Viada, *Cistella, pinta y anell*, que duu per lema: «Ni havia un pages/ que'n tenia una filla». Però en el cas d'aquest text no s'ha trobat de moment cap indicatiu —ni cal·ligràfic ni de cap altra mena— que permeti establir-ne l'autoria de Verdaguer, tret de la mera afirmació de Viada i Lluch, el qual tanmateix no la sustenta en cap raó. Amb tot, si es té en compte la qualitat de la llengua, no és pas descartable que es tracti d'un text original del poeta.

6. Notícies sobre una poesia de Verdaguer dedicada a Barcelona

El text que es publica ha restat oblidat i inèdit fins avui. Tanmateix, es coneixia l'existència d'alguna notícia relativa a una desconeguda composició de Verdaguer dedicada a Barcelona que potser es podria identificar amb el present romanç històric. Així doncs, consta que Francesc Masferrer, un vigatà amic del poeta, en donà notícia en una crònica apareguda en «Lo Gay Saber» del 15 de juliol de 1868¹⁷. Concretament hi reporta que Verdaguer va llegir una poesia titulada *A Barcelona* en una trobada de l'Esbart de Vic, i tot el que en diu és això:

En Verdaguer nos llegí una hermosísima poesia, *A Barcelona*, per la frescor y tendresa de alguns de sos pensaments, digne pariona del *Roseret del Mas d'Euras*, y per la forsa y valentia de certas estansas, de la *Nit de Sang*.¹⁸

A la vista d'aquesta nota, cal preguntar-se si la poesia al·ludida, *A Barcelona*, pot ser identificada amb la presentada per Verdaguer dos anys abans als Jocs Florals amb el títol de *Barcelona*. Tanmateix, amb l'escassa informació que en dóna Masferrer, no és possible d'establir-ho amb certitud. D'una banda els títols difereixen lleugerament per la presència o l'absència de la preposició «a», però això no exclou que tots dos puguin referir-se a la mateixa composició, ja que la discrepància podria obeir a un petit error del cronista.

D'altra banda, en el seu escuet comentari, Masferrer diu que la poesia llegida per Verdaguer «per la frescor y tendresa de alguns de sos pensaments, [és] digne pariona del *Roseret del Mas d'Eurus*, y per la forsa y valentia de certas estansas, de la *Nit de Sang*.» S'ha de remarcar que aquestes apreciacions de Masferrer encaixen força bé amb certs aspectes del text que es publica, en els primers versos del qual es presenta la relació entre Barcelona i Aragó en metàfora amatorià, fins i tot eròtica, en contrast amb la part final, que se centra en les proeses bèl·liques dels voluntaris catalans en la campanya del Marroc dels anys 1859-60.

Finalment, s'ha de fer constar que el mateix Jacint Verdaguer també esmentà una «*A Barcelona*, poesia», diferenciant-la clarament de «*A Barcelona*, oda», en dos esbossos manuscrits del sumari d'un llibre que havia projectat i que s'havia de titular *Barcelona*, en la preparació del qual va treballar durant els darrers anys de la seva vida¹⁹. Ara bé, tampoc en aquest cas, no hi ha cap indicatiu que permeti identificar amb seguretat el text al·ludit per Verdaguer amb el que avui es publica.

7. Exaltament de la intervenció catalana a la Guerra d'Àfrica i de la restauració dels Jocs Florals

Es tracti o no es tracti del mateix text al·ludit per Masferrer o de l'esmentat per Verdaguer en els sumaris conservats del llibre *Barcelona*, el romanç localitzat és interessant per al coneixement de la ideologia, el treball literari i l'evolució estètica del primer Verdaguer. Elaborat o reelaborat probablement no gaire abans del mes de maig de 1866, amb l'objectiu d'optar a l'Englantina dels Jocs Florals d'aquell any, el text vessa per tots costats el que es podria qualificar de consciència exaltada de la renaixença catalana, identificada amb el desvetllament militar i literari de Barcelona, que havia estat assenyalat per dos fets històrics recents: la Restauració del Jocs Florals (1859) i la Guerra d'Àfrica (1859-60).

La composició s'inicia amb una prosopopeia consistent a presentar Barcelona (la ciutat comtal, la comtessa, la femella) i Aragó (el regne, el rei, el mascle) com una parella d'enamorats en plena exultació eròtica. Després segueix una al·lusió al Compromís de Casp o potser a la unificació dels regnes peninsulars en temps dels Reis Catòlics. L'episodi històric és descrit com una traïció amorosa del mascle: l'Aragó s'emporta el «mantell» i «la garlanda» de Barcelona i els regala a una altra dama, «una gentil castellana», és a dir, Castella. Aquesta s'afanya a colgar de cadenes la pobra comtessa barcelonina, que cau en un son profund. Com es veu, el text traspua un fort anticastellanisme, al costat d'un notable fervor hispànic²⁰.

Reprenent el fil de la composició, la letargia de Barcelona es perllonga fins a l'època històrica contemporània, quan durant el regnat d'Isabel II («l'Isabela d'Espanya», en el vers 54), esclata l'anomenada Guerra d'Àfrica, és a dir, la campanya contra el Marroc dels anys 1859-60²¹. Cal tenir present que,

en aquest conflicte bèl·lic, hi tingueren un paper destacat el general Prim i cinc-cents voluntaris catalans, que hi participaren cofats amb la típica barretina. El romanç exalta aquests fets d'armes. En sentir la remor de guerra, Barcelona es desvetlla i s'adona del seu estat de prostració que contrasta amb el passat esplendor medieval (versos 67-116). Aleshores, tot refent-se, la comtessa agafa les antigues armes i es vesteix de cavaller (vers 121-130). Navega fins al Marroc i es llança a la guerra amb gran ardidesa, en al·lusió a les actuacions arriscades, gairebé temeràries, que protagonitzaren el general Prim i els esmentats voluntaris en aquella agressió colonialista (versos 137-158). Una agressió que tanmateix és considerada totalment legítima, i que és presentada com un episodi més de la guerra santa entre la Cristiandat i l'Islam: «La mitja lluna llampant, / tu per tu, ab la creu s'acara». El text en tot moment deixa clar que, en aquesta lluita victoriosa per la fe i la pàtria, les gestes dels catalans emulen i superen les de «los cavallers castellans».

Finalment, un cop acabada la campanya militar, quan els expedicionaris espanyols s'embarquen per tornar a la Península, senten sospirar una arpa que els captiva com si fos el cant d'una sirena (vers 170 i següents). Es tracta d'una clara al·lusió a la restauració dels Jocs Florals, que històricament gairebé coincidí amb l'episodi militar, per bé que en realitat el primer certamen se celebrà el maig de 1859, uns cinc mesos abans que esclatés el conflicte bèl·lic. La coincidència dels dos fets indica que ha arribat l'hora del desvetllament i que Barcelona està cridada a recuperar, doblada, la garlanda que li fou arrabassada segles enrere, gràcies a la represa simultània dels fets d'armes i dels certàmens poètics en català:

Garlanda vol y durá
Garlanda sobre garlanda,
L'una li dará el reyalme
Com a llam de las batallas,
Y l'altre li dara'l món,
Com á font de las cantadas.
(vv. 181-185)

Pel que fa als Jocs Florals, cal dir que ja anteriorment en el text s'hi havia fet una referència indirecta quan, en comparar el seu passat gloriós amb el present desolat, Barcelona es queixava de l'actitud d'alguns dels seus fills que, com si fossin «bords», parlaven de posar-li un «mos» (és a dir, un fre a la boca, una mordassa) perquè ni tan sols un cop a l'any es pogués «esbargir» cantant el seu enyorament amb «lo llenguatge de casa»:

Y més de quatre que behuen
De ma llet malaguanyada,
Lo mateix que fossen borts
M'han escupit á la cara;
Parlant de posarme un mos,

Com m'han posat unas trabas,
Perque ni m'puga esbargir
Cada any sols una vegada,
Cantant mon anyorament
Ab lo llenguatge de casa.
(versos 89-98)

Sembla que s'ha de veure en aquest passatge una invectiva contra els nombrosos detractors que van tenir els Jocs Florals durant els primers anys pel fet de ser exclusivament en llengua catalana²². La insistència d'aquests detractors obligaren els organitzadors de les primeres convocatòries a aprofitar els discursos protocol·laris per queixar-se i defensar-se dels atacs reiterats. Justament Verdaguer tingué ocasió d'escoltar dues d'aquestes rèpliques defensives a la festa dels Jocs de 1865, a la qual assistí per recollir els premis. Així, en la *Memòria* d'aquell any, el secretari Víctor Gebhardt es lamentava de l'actitud dels qui «pensan que lluny de procurar que revisca'l nostre malaguanyat llenguatge, es necessari que'ls Catalans acabem de oblidarlo del tot, ó que quant més sols se senti en las últimas classes socials»²³. D'altra banda, en el seu *Discurs* presidencial, Antoni de Bofarull es va queixar amb una certa irritació del fet que, en el setè any de la seva restauració, encara calgués defensar la innocuïtat política dels Jocs²⁴. Cal tenir present, a més, que els diferents governs espanyols dels anys immediatament anteriors i posteriors al 1866 accentuaren la política repressiva contra l'ús de la llengua catalana. Aquesta repressió es va concretar en diverses disposicions legals, com la Llei Moyano (1857) que obligava a fer l'ensenyament primari en castellà, la Llei del Notariat (1862) que impedia redactar les escriptures i altres documents en català, i la Reial Ordre dictada el 15 de gener de 1867, que prohibia que les produccions dramàtiques fossin exclusivament en català²⁵. Per tant, la contundent defensa dels Jocs Florals i de «lo llenguatge de casa» que apareix en el passatge citat ha de ser contextualitzada en aquest marc històric de forta repressió legal de l'ús de la llengua.

8. Un sorprenent aliatge de les armes i les lletres catalanes

Així doncs, el romanç evoca i amalgama dos esdeveniments que van marcar poderosament el primer Verdaguer. Aquests esdeveniments, gairebé simultanis en el temps, es produïren tots dos en la més tendra joventut del poeta: la restauració dels Jocs Florals i la Guerra d'Àfrica. És prou conegut que el primer d'aquests fets tingué un cert ressò a Vic, especialment en els ambients cultes i eclesiàstics²⁶, i al cap d'uns anys, no cal dir-ho, va acabar influïnt decisivament en la vocació literària de Verdaguer mateix. El segon, però, va causar a la ciutat un impacte molt més fort i molt més ampli, tal com s'expressa en aquest passatge de l'evocació que, força anys més tard, en va fer un gran amic de joventut de Verdaguer, Jaume Collell, en el llibre de records *Del meu fadrinatge*²⁷:

Nosaltres passarem de la infantesa a la joventut, quasi tot d'un salt, en un moment de forta exaltació del patriotisme. Sentirem a dir per l'Octubre del any 1859 que la Espanya havia declarat la guerra al moro; y ab les nocions elementals que teniam d'història, alló'ns semblà una continuació de la epopeya de la Reconquesta. Fins aleshores, per mi, no havia passat res de nou a la ciutat de Vich, y la sotragada fou tremenda pels vells y pels joves, pels rics y per la pobrissalla.²⁸

Diverses circumstàncies van provocar que la societat vigatana se sentís particularment sacsejada per aquest episodi bèl·lic, en un grau potser superior al d'altres indrets del país. En primer lloc, cal recordar que Prim havia tingut una vinculació directa amb la ciutat, ja que el 1851 havia estat diputat per Vic. D'altra banda, el destacament militar local fou mobilitzat i, tot esperant l'ordre de partir cap al Marroc, realitzava vistoses maniobres de campanya²⁹. També es formà una Junta de Socors, per iniciativa de l'ajuntament i de les autoritats eclesiàstiques, encarregada de recollir donatius destinats a sufragar les despeses de la guerra³⁰. Collell també informa d'una expedició de monges infermeres organitzada per les Carmelites de la Caritat de Vic, que foren destinades a l'hospital de San Roque, al camp de Gibraltar. Aquesta expedició s'acomiadà de la ciutat en un clima de gran fervor popular³¹. Més tard, la presa de Tetuan fou celebrada amb tota solemnitat, amb «*Te-Deum* a la Seu, repich de campanes y lluminaries generals», i també, de forma més festiva, pels «estudiants del Seminari», els quals «organisaren una cavalcada que fou ensemps una mascarada, perquè era en aquells dies de Carnestoltes»³². L'impacte de la guerra en els joves seminaristes lletraferits degué ser molt gran, ja que el mateix Collell confessà que li inspiraren uns «versos que quasi be puch assegurar que foren dels primers que hauré compost»³³. Potser aquest gran rebombori que provocà a Vic la Guerra d'Àfrica, i que, com s'ha vist, fou particularment intens en els medis eclesiàstics i entre els joves seminaristes, es podria explicar també pel revestiment ideològic que prengué de segona reconquesta, de nova croada contra l'Islam, que degué tenir un efecte especial en una societat com la vigatana, aleshores tan profundament marcada per la tradició i les institucions religioses.

El ressò literari i artístic de la Guerra d'Àfrica fou considerable en el conjunt de Catalunya. En el camp teatral, destaca la tetralogia patriòtica de Josep Antoni Ferrer i Fernández i les peces desmitificadores de Frederic Soler «Pitarra»³⁴. En el camp de la poesia, sobresurten les composicions *Los voluntaris catalans* de Víctor Balaguer i *Los catalans en Àfrica* de Joaquim Rubió i Ors, ambdues premiades en els Jocs Florals de 1860³⁵, i que Verdaguer ben segur ja coneixia abans de redactar el seu text. D'altra banda, les proeses bèl·liques de Prim i dels voluntaris catalans es van convertir en una referència tòpica, que en els anys immediatament posteriors seria invocada amb profusió en tota mena d'actes i discursos patriòtics. Així, per exemple, Joan Cortada, en el Discurs Presidencial dels Jocs Florals de 1864, encara lloava els voluntaris catalans en aquests termes: «...almogàvers que, com altres tants Césars, veren y

venceren conduïts per lo gran soldat, nostre compatrici, que allí en Castillejos enfosquí la floria del vencedor de Arcola»³⁶.

En aquest context, és doncs comprensible que la guerra del Marroc també deixés una empremta forta i duradora en l'esperit del jove Verdaguer. A més del text que avui es publica, n'és una mostra la referència al comte de Reus (és a dir, Prim) i als voluntaris catalans que es troba en un text llegit el 9 de juny de 1867 a la Font del Desmai³⁷. Aquesta referència ocupa el lloc culminant d'un breu panegíric de la tradició bèl·lico-patriòtica catalana, que el poeta reivindica i enalteix en el seu discurs, tot associant-la amb la pròpia tradició lingüística³⁸:

«Sí: ab lo mateix dalé ab que cercaren los Barons de la Fama l'ombra de la bandera del primer, nostres avis, ab lo trabuch al coll, s'aplegaren sota la d'en Manso; y adés, ab lo mateix coratge y ardiment, seguiren lo comte de Reus als camps de l'Àfrica'ls minyons de la barretina vermella, com era'l mateix lo llenguatge ab que los atiava a la lluyta y la sang que cercolava per les venes»³⁹.

Així doncs, pot quedar força explicada la sorpresa que provoca el fet que, en el romanç *Barcelona*, Verdaguer vinculés de forma estreta les gestes bèl·liques i la represa literària catalana, i convertís aquesta amalgama de les armes i les lletres –d'altra banda no pas estranya a l'esperit romàntic– en un símbol del ressorgiment català. Un ressorgiment del qual ell mateix, amb els seus primers triomfs de 1865 a la fliça literària dels Jocs Florals, ja n'havia esdevingut un dels protagonistes, o potser escauria més de dir-ne un dels herois, de la mateixa manera que Prim i els voluntaris catalans ho havien esdevingut abans en el camp de batalla. És justament aquesta simbiosi de les armes i les lletres que presenta, aquesta complementarietat que assenyala entre la restauració literària i la revifalla bèl·lica catalanes, allò que fa que la poesia de Verdaguer adquireixi una personalitat pròpia que la diferencia substancialment de la resta de composicions anteriors centrades en la Guerra d'Àfrica. Així, si es dona un cop d'ull als poemes abans esmentats de Víctor Balaguer i de Joaquim Rubió i Ors, es veurà com aquests textos, escrits immediatament després dels fets, es limiten a celebrar la victòria militar espanyola i a destacar-hi el paper de Prim i dels voluntaris catalans. Com és d'esperar, hi sovintegen les al·lusions a Roger de Flor⁴⁰, als almogàvers i a altres personatges i episodis de la història bèl·lica del país. D'altra banda en tots dos poemes s'hi expressa una consciència de recuperació històrica espanyola i catalana, com mostra clarament el lema que encapçala la peça de Víctor Balaguer: «Pàtria, ja tornes a tenir història»⁴¹. Ara bé, en cap d'aquests dos textos no s'hi troba cap vinculació entre les proeses bèl·liques i la recuperació lingüístico-literària. En canvi, aquest aliatge bèl·lico-literari constitueix el nucli ideològic fonamental de la poesia de Verdaguer. Per aquest motiu, seria del tot desencertat considerar *Barcelona* com un simple exponent més de l'efusió patriòtica espanyolista produïda arran de la Guerra

d'Àfrica⁴². Més aviat, s'hauria de veure com un intent de vincular i de dotar de càrrega simbòlica dos fets de la història recent viscuts pel poeta, que ara poden semblar força desconnectats, però que aleshores, als ulls del jove Verdaguer, es fonien en un moment únic que marcava el doble caràcter heroic del ressorgiment barceloní i català.

9. Imatges i dimensions de Barcelona

Un altre fet que pogué actuar d'estímul per a la composició del text era d'ordre més personal, i aleshores encara molt recent: l'anada del poeta a Barcelona l'any anterior (1865) a recollir els dos premis obtinguts en els Jocs Florals. L'impacte que li causà aquest primer encontre amb la ciutat i els ambients literaris renaixencistes trobà una expressió indirecta en la poesia *Diades de glòria*, que temàticament gira entorn dels sentiments ambivalents d'una noia muntanyesa fatalment atreta per l'esplendor de la ciutat, i que acaba amb uns versos premonitoris del futur biogràfic del propi autor:

Quan no seré pagesa,
seré barcelonina;
quan robe el nom de pàtria
a aquesta vall ombrívola,
bressol de ma infantesa,
de mos amors petxina,
a tu vull regalar-te'l,
que bé el mereixeries.⁴³

A més, cal tenir en compte que en altres textos juvenils i en algunes cartes d'aquesta època, sovint Verdaguer hi expressa les mateixes contradiccions ideològiques i la mateixa ambigüitat de sentiments que reflectí en la poesia esmentada. Així, d'una banda, proclama la fidelitat a la virtuosa Muntanya natal i, d'una altra, confessa l'atracció exercida pel centre cultural barceloní, alhora que manifesta el seu rebuig a la sofisticació i al relaxament moral propis de les grans ciutats, reencarnacions de l'antiga Babilònia⁴⁴. D'alguna manera, el romanç històric *Barcelona* també traïx, sobretot en els versos inicials, la forta impressió que produí la visió de la ciutat en l'esperit i en la imaginació del jove poeta, que quedà colpit pel paisatge urbà, el mar, les muntanyes, els palaus i les restes evocadores d'un passat mitificat⁴⁵. A més, cal recordar que Verdaguer, mesos abans de la seva primera visita a la ciutat, ja havia començat a familiaritzar-se amb la geografia i la història barcelonines arran del treball de documentació que, amb l'ajut de Francesc Masferrer, estudiant vigatà resident a la capital,⁴⁶ el poeta realitzà per a la redacció de la composició *A la mort d'en Rafel de Casanova*⁴⁷. Així doncs, tot i que la poesia que es publica no és gaire detallista pel que fa a la descripció de la ciutat, conté algunes referències que, si més no, proven que Verdaguer havia assimilat el temps i l'es-

pai barcelonins. Per exemple, s'hi troben algunes al·lusions al caràcter marítim de la ciutat, que s'autocontempla carregada de lligams i de cadenes «en lo mirall de l'aigua», i també al port on abans s'havien bressat tants vaixells «en venir carregats d'or, / en anarse'n de metralla». D'altra banda, s'esmenta la protecció de què gaudeix la ciutat gràcies a l'acció combinada de Santa Eulàlia i de la fortificació de la muntanya de Montjuïc: «Sort de n'Eulària gentil, / y del gegant que l'aguayta, / ab sa alenada de foch / de mals vehins deslliurantla».

Cal tenir present a més que, entremig de la restauració dels Jocs Florals i l'inici de la Guerra d'Àfrica, el 7 de juny de 1859 fou aprovat per reial decret el pla de l'eixample de Barcelona projectat per l'enginyer Ildefons Cerdà. Aquest pla comportava la desaparició definitiva de les muralles de la ciutat, l'enderrocament de les quals ja s'havia iniciat el 1854. Aquest fet, uns quants anys més tard, seria recordat per Verdaguier en els versos de l'*Oda a Barcelona*⁴⁸. L'eliminació de les muralles fou viscuda amb una gran joia col·lectiva, ja que obria les portes al creixement i a la modernització de la ciutat. Aquest esdeveniment representava, a més, la consecució d'una vella reivindicació ciutadana, àmpliament sentida, que uns anys abans havia estat expressada per Víctor Balaguer en aquests termes: «Un dia esas murallas que hoy nos oprimen caerán al grito de la opinion pública, cada vez mas pronunciada contra ellas; un dia se nivelarán esos cenagosos fosos y desaparecerán esos robustos baluartes que solo nos representan ideas de fuerza y tiranía»⁴⁹. Així doncs, el 1859 l'alegria produïda per l'acompliment definitiu d'aquest anhel se sumà a l'orgull de la restauració dels Jocs Florals i fou seguida ben aviat per l'eufòria de la Guerra d'Àfrica. Per la qual cosa, encara que en la poesia que s'edita no s'esmenti l'enderroc de les muralles, s'hauria de considerar aquesta fita del desenvolupament urbà de Barcelona com una dada implícita de la conjuntura històrica evocada pel text.

Finalment, convé aclarir la sorpresa que produeix la confusió absoluta entre Barcelona i Catalunya que té lloc en el romanç històric. Si es llegeix el text amb atenció es veurà que, de fet, Barcelona no hi apareix pas com el cap d'un cos, que seria Catalunya, sinó com el cos sencer, fins al punt que els termes 'català' i 'Catalunya' no hi són esmentats cap vegada. Aquest fenomen es pot explicar potser en part com un reflex de la forta hegemonia exercida per la cultura patrícia-urbana barcelonina en aquell període⁵⁰, la qual havia arribat a superposar el perfil de la ciutat al perfil del conjunt del país. D'altra banda s'ha de tenir present que en aquells anys el moviment renaixentista semblava que girés exclusivament entorn dels Jocs Florals emparats per l'Ajuntament de la ciutat, que aleshores era la institució política catalana més important de tot el país. Però aquesta confusió entre Barcelona i Catalunya s'ha d'explicar sobretot pel fet que la Barcelona comtessa del text de Verdaguier no fa pas únicament referència a la Barcelona ciutat estricta, sinó també al conjunt del comtat de Barcelona. I és precisament a partir d'aquesta dimensió comtal que Barcelona pot ser identificada amb el conjunt de Catalunya.

Per entendre el mecanisme d'aquesta identificació, n'hi ha prou de resseguir la història política i dinàstica del país. Ben aviat a l'Edat Mitjana el comtat de Barcelona va posar sota el seu domini la resta de comtats catalans i, tal com es recorda en els versos inicials, a mitjan segle XII s'enllaçà políticament amb el regne d'Aragó. Aquesta unió político-dinàstica es realitzà a través del matrimoni del comte Ramon Berenguer IV amb la infanta aragonesa Perone-lla, i donà origen a la dinastia catalana dels comtes-reis. Per tant, des del punt de vista político-dinàstic estricte, Catalunya ha de ser forçosament assimilada al comtat de Barcelona. L'any 1836 l'arxiver i historiador Pròsper de Bofarull, en la seva influent obra *Los condes de Barcelona vindicados*, ja havia aclarit aquesta qüestió i havia formulat amb precisió l'equivalència entre Catalunya i el comtat de Barcelona: «Cataluña, ó sea el Condado y Marquesado de Barcelona con sus agregados»⁵¹.

Així doncs, Verdaguer juga amb la doble dimensió del terme Barcelona, que en la poesia adés es refereix a la ciutat, adés al comtat i adés a tots dos indistintament. I és gràcies a la seva dimensió comtal o político-dinàstica que la «nostra mare comptesa» Barcelona (vers 179) assumeix en el text la representació plena del conjunt de Catalunya.

10. La possible influència d'un precedent: *Barcelona*, de Joaquim Rubió i Ors

El text de Verdaguer pot haver estat influït per una composició de títol homònim de Joaquim Rubió i Ors, datada a gener de 1840 i recollida el 1858 dins les *Poesias de Lo Gayter del Llobregat*⁵². Aquesta influència és si més no possible, ja que consta que el jove Verdaguer havia llegit i apreciat els llibres d'aquest autor⁵³. En tot cas, es pot constatar que entre la *Barcelona* de Rubió i la de Verdaguer hi ha algunes coincidències innegables. Així, el Gaiter del Llobregat, ja utilitzava el terme «comptesa» per referir-se a la ciutat, que d'altra banda presentava com «una princesa esclava» que «no s'recorda que agrava / sos peus de neu lo pes de una cadena». Semblantment, Verdaguer descriu Barcelona com una «comptesa/ nueta y endogalada» que ha caigut en un son profund i ha oblidat el seu passat gloriós. Tanmateix, al costat d'aquestes coincidències, s'han d'assenyalar dues divergències importants. La primera afecta el contingut i es localitza en la conclusió de les composicions. Així, Joaquim Rubió i Ors profetitzava que Barcelona renaixeria com a «deesa/ del saber y dels versos» després d'haver «penjat l'armadura, / pus lo temps de mas guerras ha passat»; mentre que, com ja s'ha dit, Verdaguer dona fe del desvetllament barceloní i català basant-se precisament en la represa recent i simultània dels fets d'armes i de l'activitat literària en llengua pròpia. La segona divergència és d'ordre formal. La poesia de Verdaguer és un romanç històric de 188 versos heptasil·labs de rima assonant en els parells, que constitueix una forma ajustada als gustos floralescos del moment i perfectament adequada al caràcter històric-narratiu del text. En canvi, la composició de Joaquim Rubió

i Ors consta de 236 versos distribuïts en tres parts, cadascuna d'elles singularitzada per una diferent modalitat estròfica: lires, octaves italianes octosíl·labes i sílves, respectivament, que configuren una forma tributària de la preceptiva neoclàssica i amb força reminiscències barroques.

11. Estil i llenguatge

Aquesta darrera divergència entre les dues poesies homònimes dóna peu a situar el text que es publica dins la complexa i interessant evolució literària del primer Verdaguer. Com ha explicat Ricard Torrents en un estudi clarificador⁵⁴, en l'evolució estètica de la poesia de Verdaguer entre els anys 1862 i 1866, es pot apreciar un procés de transició entre dos moments, no sempre necessàriament separats en el temps. El primer moment es caracteritza per una clara influència de la poètica tradicional i neoclàssica, aleshores plenament imperant en els cercles cultes i acadèmics de la ciutat i del Seminari de Vic. Aquesta influència troba la seva expressió culminant en el poema *Dos màrtirs de ma pàtria*, dedicat als sants vigatans Lluçia i Marcià. Sobre aquest poema, constituït per més d'un centenar d'octaves reials, el mateix Verdaguer va declarar que havia estat compost amb «un gust emmanllevat als poetes antics de part d'allà de l'Ebre»⁵⁵. El segon moment de l'evolució estètica de Verdaguer està marcat pel decidit acostament als nous models poètics de caràcter romàntico-renaixencista. Aquesta aproximació té un episodi important en la consulta que Verdaguer féu a Manuel Milà i Fontanals sobre el poema hagiogràfic abans esmentat, per mediació de Francesc d'A. Masferrer, estudiant i amic del poeta resident a Barcelona. El dictamen de Milà fou contundent: hi trobava «falta d'unitat de gust», ja que hi detectava una barreja poc depurada entre «els clàssics del segle XVI» i els «escriptors llemosins de esta nova era»⁵⁶. I pel que fa a la presentació del text als Jocs Florals, aconsellà de no enviar-l'hi, i de compondre en canvi una «poesia curteta» sobre el mateix tema. Verdaguer féu cas dels consells de Milà i redactà el romanç *Lluçia i Marcià*,⁵⁷ que presentà als Jocs Florals de 1865. A partir d'aquest episodi i, posteriorment, dels contactes amb Marià Aguiló, que li féu intensificar l'interès per la poesia popular i la depuració idiomàtica, Verdaguer s'orientà decididament cap un nou model literari. En paraules de Ricard Torrents, el poeta «s'adonà que la imitació dels clàssics inculcada al Seminari significava seguir una poètica caduca, i en conseqüència s'adherí al que en el fons ja sentia com a més autèntic i modern, o sigui a un dels programes poètico-renaixencistes inspirats en el Romanticisme tardà dels restauradors dels Jocs Florals, amb altres mots, al programa defensat per Milà i per Aguiló com a capdavanters».⁵⁸

Per les seves característiques estilístiques i formals, la poesia que es publica s'inscriu ja del tot en aquest segon moment final de l'evolució literària del primer Verdaguer. No solament hi encaixa per la forma de romanç, sinó també per l'agilitat i la frescor amb què avança el moviment narratiu, que no presenta cap vestigi ni de pompa barroca ni de solcmitat neoclàssica. D'altra

banda, en el llenguatge es revela amb claredat un dels trets més significatius i distintius del nou estil del poeta. Es tracta de l'adopció conscient i sistemàtica de lèxic popular i patrimonial, que, alhora que substituïu antics castellanismes cultes –tan freqüents fins aleshores en la poesia catalana–, contribuïu decisivament a forjar una llengua literària moderna i genuïna. A tall d'il·lustració, se citen per ordre d'aparició alguns dels mots i de les expressions remarcables que figuren en el text: *arraullia*, *esbarjos*, *apetonà*, *endormiscava*, *ombrejaven*, *emmorenits*, *trencar lo son*, *aixopluc*, *remorosa*, *enuig*, *aguaita*, *alenada*, *donava el tomb*, *riolera*, *deixondat*, *polseguera*, *manyagues*, *obiraven*, *recolzadeta*, *esmaragdes*, *fossana*, *bressaven*, *porucs*, *malaguançada*, *esbargir*, *alenada*, *esbullaven*, *udol*, *esclata*, *rabassuts*, *tremien*, *rodolaven*, *esllavissaven*, *llogams*, *brandava*, *llisquívola*, *dringadera*, *llampant*, *acara*, *enllora*, *anega*, *terratrèmol*, *clots*, *aubagues*, *guspiregen*, *trinxen*, *estamordit*, *llambrega*.

12. Transcripció del text

Segueix a continuació la versió en net de *Barcelona* presentada als Jocs Florals de 1866, el manuscrit de la qual ja ha estat descrit en l'apartat segon d'aquest estudi. El text ha estat transcrit literalment, tot mantenint-ne la puntuació i l'ortografia, incloses l'accentuació i l'apostrofació. Cal dir que l'ortografia en alguns punts mostra una certa vacil·lació, especialment pel que fa a l'ús de l'apòstrof. Aquesta vacil·lació probablement reflecteix la inseguretat provocada per la diversitat de propostes normatives que circularen en aquella època⁵⁹.

Barcelona

[Jacint Verdaguer]

- 1   Als brassos de n' Aragó,
          D'aquell que ella tant aymava,
          S'arraullia¹ un cap al vespre
          Na Barcelona la magna.
- 5   ¡Que n'hi dava de patons,
          De patons y d'abrades!
          Per tenirne gelosia
          Los ayres d'aquellas platjas;
          Que alguna hora tots solets
- 10   Sos esbarjos se'n portavan,
          Los esbarjos del seu pit,
          La bermellor de sas galdas,

1. *Arraullia* per «arraullia»: probable error del copista. A l'esborrany autògraf de Verdaguer només hi ha una «l», bé que un xic separada de la lletra anterior.

- Espolsant al sèu entorn
Sas enmeladetas alas.
- 15 Tant y tant l'apatoná,
Que ella s'hi endormiscava;
Mentres n'estava dormint,
Ell que li girá l'espatlla,
Portátsenhi com de furt
- 20 Lo mantell y la garlanda:
De sòn martell brodat d'or
Present ne fèu a altre dama,
Y ab la garlandela seva
Ja altres polsos s'ombrejavan,
- 25 Los polsos enmorenits
D'una gentil castellana,
Que á la que roba'l galan
Fèu posar dogal y trabas,
De por que en trencar lo son
- 30 No'n fés de ella sa vassalla,
Fermantla sota sos peus
Com sota'ls sèus la fermava.
Nua quedá la comptesa,
Nueta y endogalada,
- 35 Mès un angelet del Cel
Li'n da aixapluch sota sa'ala,
Sota sa ala remorosa
Que somnis de noy li dava,
Perque mentres tant l'enuig
- 40 Hi tingués porta tancada.
Sort de n'Fulária gentil,
Y del gegant que l'aguayta,
Ab sa alçada de foch
De mals vehins deslliurantla.
- 45 Mès la nit donava l'tom,
Trencá riolera l'auga,
Tot lo món s'es deixondat,
Y la comptesa no encara.
Allí d'allá d'Aragó
- 50 Gran polsaguera s'hi alsa;
Es que'ls lleons de Castella
Se n'van á ensenyar als d'África
De doblegar los genolls
Á n'Isabela d'Espanya,
- 55 Qui d'eils se vòl fèr aymar,
Com d'oveiletas manyagas.
Girant cap ensá los ulls,

- A la tan greu n'oviravan,
 Qui recolzadeta dorm
 60 En escambell d'esmeragdas.
 Ja se'n dihuen ells ab ells,
 «Veusola aquí mustigada;
 La que no cabia al mon,
 Ja fà l'son de la fossana.
 65 Deu tè perdó Barcelona,
 Deu t'haja ben perdonada.»²
 Tenint aquestes rahons
 La comptesa fá un sospir:
 70 «Ay Deu com me sò tornada!
 Dónchs hont ets lo meu marit
 Robador de mas entranyas?,
 Quí m'ha esqueixat lo mantell?
 Quí m'ha presa la garlanda?
 75 Los meus baixells doncs hon son?
 Tants que en mon port sen'bressavan,
 En venir carregats d'or,
 En anarse'n de metralla.
 Algun temps pera mon nom
 80 Era la terra poch ampla,
 Pus mès lluny l'haguera duyt
 L'huracá que l'escampava;
 Y sense durlo estampat
 En lletras d'or á l'espatlla
 85 L'aucell aná ab por pel Cel,
 Lo peix per dintre de l'aigua.
 Y ara caballers poruchs
 M'escarneixen á las barbas!
 Y mès de quatre que behuen
 90 De ma llet malaganyada,
 Lo mateix que fossen borts
 M'han escupit á la cara;
 Parlant de posarme un mos³,
 Com m'han posat unas trabas,
 95 Perque ni m'puga esbargir
 Cada any sols una vegada,
 Cantant mon anyorament

2. En el manuscrit la lletra d'aquest vers i la de l'anterior és autògrafa de Verdaguer. Vegeu el que se'n diu a l'apartat segon de l'estudi.

3. *Mos* té aquí el sentit de mordassa; més concretament, és la denominació de la peça del fre que es fica a la boca del cavall.

- Ab lo llenguatge de casa.
 Algun temps sota mon peu
 100 Revolca's la mar esclava
 Y á ma alenada mès sóptil
 Boscos de naus s'esbullavan,
 Com al retronant udol
 De la tempesta que esclata.
 105 Queyen gegants rabassuts,
 Tremian ceptres y tiarás,
 Rodolavan las coronas,
 Los solis s'esllabissavan.
 Y ara sense i meu me veig
 110 Aquí en lo mirall de l'aigua!
 Sense garlandela al front,
 Mès ab lligams á las camas!
 ¡Alegrias del meu cor,
 Ay com vos ne sòu anadas!
 115 Ni may qu'haguésseu vingut
 Per sérme tan amargantas!

* * *

- Mes si perdí una corona,
 Una altre'n vull de mes ampla;
 Una corona jo vull,
 120 Si no vull una mortalla.
 Caballers, mos caballers,
 Si cap m'es fidel encara,
 Despenjau lo meu escut,
 Lo de las sagnosas barras.
 125 Donaume l flamant estoch,
 Lo que l'meu marit brandava.
 Vestiume de caballer,
 Aparellaume la barca;
 Que me n'vaig á guerrear,
 130 Per ma reyna y sobirana.
 Dit y fét: apunt que fou
 Llisquívola se n'hi anava,
 Tot rondinant de quimera,
 Tot fent rondinar las aiguas,
 135 Á d'ur la mort al Marroch,
 Á d'ur la mort o á cercarla.
 Encara no hi es d'estona,
 Que sent dringadera d'armas.
 La mitja lluna llampant,

- 140 Tu per tu, ab la creu s'acara,
 La pols enllora l'cel blau,
 Las sang anega las pradas,
 Y'l terratrémol del plom
 Retrona per clots y aubagas.
- 145 Encara no arriba á terra
 Qu'es ab los seus barrejada;
 Encara no es ab los seus,
 Que á tots al devant los passa.
 Guspirejan sos ulls negres,
- 150 De sa dreta n'surten flamas,
 De sa dreta n'surten llams
 Que assecan trinxan y abrasan.
 Lo moro d'estemordit
 Cau de genolls á sas plantas;
- 155 Llambrega⁴ l'sol de la creu,
 La mitja lluna s'amaga
 Derrera ls monts de ponent
 Que avuy serán sa fossana.
 La comptesa ja n'té prou:
- 160 Enveynant l'eyna sagnanta
 Via sas terras s'entorna,
 Via sas terras aymadas;
 Murmurejant de cumplerta,
 Fent murmurejar las aigüas.
- 165 Los caballers castellans
 Tots fent la mitja rialla,
 Pera embarcarse també
 Se'n baixan cap a la platja.
 Mentre se van embarcant
- 170 Senten suspirar una arpa.
 Uns se pensan qu'es un ángel
 Baixat de la volta blava,
 Altres se figuran qu'es
 Una serena⁵ que canta.
- 175 Mès no es la serena, no,
 Per mès que la veu ne fassa,
 Ni menys cap ángel del Cel
 Per mès que'n tinga la cara,

4. *Llambregar* és usat aquí en el sentit de «brillar». El DECLC de Joan Coromines, en l'article corresponent, aporta alguns exemples de l'ús reiterat que Verdaguier fa del verb en aquest sentit.

5. Mot que figura al DCVB com a variant de «sirena». Es pot localitzar en altres textos de Verdaguier. Per exemple: «falagueras serenas» (*Escrips inèdits I*, pàg. 205).

- Que es nostra mare comptesa,
 180 Tot just arribada á casa.
 Garlanda vol y durá
 Garlanda sobre garlanda,
 L'una li dara' i reyalme
 Com á llam de las batallas,
 185 Y l'altre li dara' l mòn
 Com á font de las cantadas.
 Na Barcelona es la flor
 De las madonas de Espanya.

Notes

1. La troballa i la identificació d'aquest poema és un fruit indirecte de la tesi de llicenciatura que, sota la direcció del Doctor Joaquim Molas i Batllori, ha realitzat l'autor d'aquest article. La tesi, titulada *Gènesi i vicissituds de Barcelona, de Jacint Verdaguer*, fou llegida a la Universitat de Barcelona el dia 4 de març de 1994.

2. Sobre la participació de Verdaguer en els Jocs Florals de 1866 i les composicions que hi resultaren premiades, vegeu el que se'n diu més avall en aquest mateix article.

3. Aquesta és la denominació oficial de la institució també coneguda amb el nom d'Arxiu Històric de la Ciutat.

4. Cal dir que, d'aquest i d'altres anys, s'han conservat els originals dels textos enviats als Jocs Florals, però no pas les piques amb les dades dels participants que haurien permès d'identificar-ne els autors sense problemes.

5. Pel que fa a la grafia de la r, es correspon clarament amb la forma de la «r primera» emprada per Verdaguer fins a 1874, d'acord amb l'observació cal·ligràfica sobre els manuscrits verdaguerians feta per Josep M. SOLÀ I CAMPS en el treball *Del Colom a l'Atlàntida*, dins *Jacint Verdaguer en el centenari de l'Atlàntida* («Nadal de 1977 de la Fundació Carulla-Font»), pàgs. 40-74.

6. Sospito que aquest esborrany és un dels textos inèdits de Verdaguer que Josep Maria de Casacuberta —que desconeixia la versió definitiva del text, enviada als Jocs Florals— es proposava de publicar i que esmenta en un parell d'ocasions amb el títol encunyat per ell de «La Morta-Viva». Cf. Josep Maria de CASACUBERTA, *El sentiment de pàtria en els escrits juvenils de Verdaguer*, dins *Estudis sobre Jacint Verdaguer* (Vic, FUMOI/Barcino/IEC, 1986) pàgs. 243-245. També del mateix autor vegeu *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*, vol. I (Barcelona, Barcino, 1958), pàg. 293, nota 48, en què diu: «També [Verdaguer] anomena lleons els soldats i lluitadors espanyols en la poesia que titula La Morta Viva...» Confronteu aquesta cita amb els versos 50-55 de la versió definitiva del romanç publicat aquí.

7. *Colom*, dins *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*, vol. II, transcripció i estudi per Joan TORRENT I FÀBREGAS (Barcelona, Barcino, 1978), pàg. 53.

8. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, transcripció i notes per Josep M. DE CASACUBERTA, vol. I (Barcelona, Barcino, 1959), pàgs. 27-28.

9 Vegeu l'article corresponent a «llambregar» en Joan COROMINES, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, vol. V (Barcelona, Curial, 1985).

10. Sobre aquesta qüestió, vegeu Josep MIRACLE, *Verdaguer es presenta als Jocs Florals*, dins *Estudis sobre Jacint Verdaguer* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), pàgs. 85-103.

11. A més de les dues premiades, Verdaguer envià als Jocs Florals de 1965 tres composicions més: *La caseta blanca*, *La monja i lo soldat* i el romanç *Lluçia i Marcià*, aquest darrer fruit d'un nou tractament del contingut del poema *Dos màrtirs de ma Pàtria*, dut a terme pel poeta arran dels consells que en aquest sentit rebé de Milà i Fontanals per mediació de Francesc D'A. Masferrer. Vegeu Josep MIRACLE, *op. cit.* i també Ricard TORRENTS, *Les opcions estètiques del primer Verdaguer*, dins «Anuari Verdaguer 1991» (Vic, Eumo / Ajuntament de Barcelona, 1992), pàgs. 37-54.

12. Aquesta poesia, amb el títol canviat per *Los vigatans*, aparegué en el «Calendari català de l'any 1867» dirigit per Brancesc Pelagi Briz; posteriorment, Verdaguer la retocà a fons i la va incorporar el 1888 al recull *Pàtria*. Vegeu Ramon PINYOL I TORRENTS, «*Pàtria*», de *Jacint Verdaguer. Edició crítica*, tesi doctoral llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona l'u de juny de 1992.

13. Això és el que es desprèn de la lectura d'una carta de Verdaguer a Marià Aguiló, data da a Can Tona, el 2 de març de 1867, en la qual, assabentat de l'extraviament dels originals premiats als Jocs Florals de l'any anterior, manifesta que no conserva cap còpia de les poesies, i que no es veu amb cor de rescriure-les. Tanmateix, el problema finalment es va resoldre d'alguna manera, ja que les composicions en qüestió van aparèixer publicades en el volum corresponent als Jocs de 1866 (*Epistolari*, vol. I, pàgs. 53-55).

14. Lluís Carles Viada i Lluch (Barcelona, 11-VII-1863-2-III-1938), poeta, traductor i periodista polític vinculat, entre altres publicacions a «El Correo Catalán», «El Sarriánés» i «La Hormiga de Oro», fou amic i col·laborador de Verdaguer, al qual féu costat en els anys del conflicte i en la composició del llibre *Santa Eulària*. Poc temps abans de morir, Verdaguer li lliurà els materials destinats al llibre *Barcelona*, projecte en què havia treballat en els darrers anys, amb l'objecte que en preparés l'edició. A causa de diversos problemes que aquí seria prolix d'explicar, Viada no dugué a terme l'encàrrec del poeta, i els poemes inèdits que Verdaguer li llegà no foren publicats fins a finals de 1925, que aparegué *Barcelonines*, volum XXVIII de la col·lecció d'*Obres Completes de Verdaguer de la Il·lustració Catalana*. Els manuscrits llegats per Verdaguer a Viada foren dipositats per aquest a la Biblioteca de Catalunya l'any 1926 (ms. 950). Per més informació sobre Viada i Lluch i la seva relació amb Verdaguer, vegeu el treball de l'autor d'aquest article: Francesc CODINA, *Gènesi i vicissituds de Barcelona, de Jacint Verdaguer*, tesi de llicenciatura dirigida pel Dr. Joaquim Molas, llegida a la Universitat de Barcelona el 4 de març de 1994.

15. El treball inèdit de Lluís Carles VIADA i LLUCH, *Mossèn Cinto Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona* forma part del ms 1532 (II) de la Biblioteca de Catalunya. Aquest escrit degué ser redactat entre 1934 i 1938, ja que en un passatge del foli 18 hi ha una referència al «malaguanyat Anton Busquets», personatge també amic de Verdaguer, que morí el 1934, quatre anys abans que Viada, que traspasà el 1938. Encara hi ha un altre indicatiu que confirma aquesta datació, ja que alguns dels fulls del manuscrit ostenten una caçalera que diu: «Generalitat de Catalunya/Conselleria de Serveis Públics/Departament d'Informació i Propaganda».

16. Ms 1532 vol. II, Biblioteca de Catalunya, fulls 43, 88, 44, 89, 45, 90, 46, 91, 47, 92 i 48 (els fulls presenten una doble foliació).

17. Dec la primera informació sobre aquesta notícia a Ramon PINYOL I TORRENTS, que l'ha esmentada a «*Pàtria*», de *Jacint Verdaguer. Edició crítica*, tesi doctoral llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona l'u de juny de 1992.

18. F[rancesc] M[ASFERRER], dins la secció de *Correspondència* de «Lo Gay Saber» (15/VII/1868, pàgs. 78 i 79). La nota està datada a «Vich, 8 de juliol de 1868».

19. Com ja s'ha dit en una nota anterior, poc abans de morir Verdaguier confià els materials destinats al llibre *Barcelona* a Lluís Carles Viada i Lluch, amb l'encàrrec que en preparés l'edició (Cf. nota 14). Pel que fa als sumaris manuscrits autògrafs d'aquest llibre projectat per Verdaguier, es localitzen als folis 51 i 52 del ms 370 (Vària III, 25, *Barcelona*) de la Biblioteca de Catalunya.

20. Sobre les característiques del patriotisme del Verdaguier jove, que combina el catalanisme i l'anticastellanisme amb el fervor espanyol, vegeu Josep Maria de CASACUBERTA, *El sentiment de pàtria en els escrits juvenils de Verdaguier*, dins *Estudis sobre Verdaguier* (Vic, EUMO / Barçino / IEC, 1986) pàgs. 241-245.

21. La Guerra d'Àfrica és el nom que rebé la campanya militar al Marroc que es produí els anys 1859-60, durant el regnat d'Isabel II. La declaració de guerra fou notificada pel govern espanyol al Sultà del Marroc el 22 d'octubre de 1859. El motiu oficial del conflicte fou un hostigament sofert per les tropes acantonades a Ceuta, encara que en el fons va obeir sobretot al desig del govern presidit pel general O'Donnell d'ofegar el malestar interior amb una operació militar a l'exterior que mobilitzés el patriotisme i aconseguís un suport unànime de la població. La guerra va acabar el 26 d'abril de 1860, amb la signatura del Tractat de Tetuan. Malgrat el triomf formal, l'Estat Espanyol no pogué ampliar els seus dominis al Nord d'Àfrica, ja que prèviament hi havia hagut de renunciar per exigència d'Anglaterra. Sobre la Guerra d'Àfrica i la destacada participació del general Prim i els voluntaris catalans, vegeu DIVERSOS AUTORS, sota la direcció de Ferran SOLDEVILA, *Un segle de vida catalana 1814-1930* (Barcelona, Alcidés, 1961), vol. I, pàgs. 366-370. Pel que fa a l'anàlisi crítica d'aquest episodi històric, vegeu Josep FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització 1787-1968*, dins Pierre VILAR (director), *Història de Catalunya* (Barcelona, Edicions 62, 1988), vol. V, pàgs. 331-332.

22. Sobre aquesta qüestió, vegeu Manuel JORBA, *Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença*, dins *Actes del sisè Col·loqui Internacional de llengua i literatura catalanes* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983), pàgs. 127-151. I vegeu també Manuel JORBA, *Els Jocs Florals*, dins RIQUER/COMAS/MOLAS, *Història de la literatura catalana* (Barcelona, Ariel, 1986) vol. 7, pàgs. 123-151.

23. *Jochs Florals de Barcelona en 1865* (Barcelona, Llibreria de A. Verdaguier), pàg. 41.

24. El discurs presidencial d'Antoni de BOFARULL és interessant per entendre el caràcter de les hostilitats amb què toparen les primeres convocatòries del Jocs, com es pot apreciar en aquest fragment: «Desde'l primer any en que tingué lloch la restauració dels Jochs florals, presidents y secretaris, moguts de son respecte, que tots devem tenir, á la nació espanyola, y desitjosos de donar, en cert modo, una satisfacció als que no comprenen la idea dels Jochs florals, als qui tal volta ni la volen compèndrer, han protestat de son amor á la pàtria general, del poch perill que ofereix lo cultiu de una literatura vella, y que's creya morta, respecte de la literatura nacional, sempre jove y vigorosa. Després de set anys, en que s'ha acreditat que'l mort no es mort ¿devem seguir encara protestant? Lluny de protestar, lo que s'ha de fer ara es manifestar lo dret de vida, deixar que la institució diga per sí mateixa lo que es y lo que val: cesen ja, donchs, las protestas en la boca, y regonega tothom que la proetesta la porta en sí maixa la institució, que protesta són los Jochs florals, com ja veuréu, de qua profit s'ha de alegrar á la volta la pàtria catalana y'l tot de la nació espanyola». Vegeu *Jochs Florals de Barcelona en 1865* (Barcelona, Llibreria de A. Verdaguier), pàg. 26.

25. Vegeu Francesc FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana* (Barcelona, Edicions 62, 1985), pàgs. 69-71.

26. Jaume Collell, en el primer dels seus dos llibres de records, ha explicat que li arribà la notícia de la primera convocatòria dels Jocs Florals del Barcelona, a través d'un exemplar del

Brusi que li mostrà el Pare Costa del convent de Sant Domènec. Vegeu Jaume COLLELL, *Memories d'un noi de Vich* (Vic, Gazeta Montanyesa, 1908), pàgs. 90-91.

27. Vegeu el capítol que hi dedicà Jaume COLLELL a *Del meu fadrinatge* (Vic, Gazeta de Vich, 1920), pàgs. 7-19.

28. *Ibid.*, pàg. 7.

29. *Ibid.*, pàg. 8.

30. *Ibid.*, pàg. 8.

31. *Ibid.*, pàgs. 9-11.

32. *Ibid.*, pàg. 13.

33. *Ibid.*, pàg. 15.

34. Vegeu FÀBREGAS, Xavier, *Teatre català d'agitació política* (Barcelona, Edicions 62, 1969), pàgs. 61-81.

35. Sobre la repercussió de la Guerra d'Àfrica en la poesia catalana, vegeu Manuel JORBA, *Introducció a l'èpica catalana del segle XIX*, dins «Anuari Verdaguer 1986» (Vic, EUMO / Ajuntament de Barcelona, 1987), pàgs. 11-33.

36. Vegeu el volum corresponent als *Jochs Florals de Barcelona en 1864* (Barcelona, Llibreria de A. Verdaguer), pàg. 12.

37. Jacint VERDAGUER, *Discursos, articles, prolegs*, vol. XXVI d'Obres Completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàgs. 6-11.

38. Ve a tomb aquí recordar que, basant-se en diversos testimoniatges, alguns biògrafs han assenyalat una forta propensió bel·licosa del Verdaguer jove. Així, Joan Torrent i Fàbregas ha escrit que: «I essent ja seminarista, el seu esperit s'enardí extraordinàriament en declarar Espanya la guerra al moro (any 1859), a l'extrem de repetir tothora que volia ésser soldat; val a dir que ell veié aquella campanya militar com una perllongació dels antics temps de la Reconquesta». Vegeu Joan TORRENT I FÀBREGAS, *Jacint Verdaguer, resum biogràfic* (Barcelona, Barcino, 1952) pàg. 10.

39. Jacint VERDAGUER, *Discursos, articles, prolegs*, vol. XXVI d'Obres Completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàg. 9.

40. La presència de l'esperit de Roger de Flor, que contempla les gestes dels voluntaris catalans, obre i tanca l'extens poema de Joaquim RUBIÓ I ORS, *Los catalans en Àfrica*, dins *Lo Gayter del Llobregat. Poesias. Edició Políglota, volum tercer 1858-1889* (Barcelona, Estampa de Jaume Jepús y Roviralta, 1889), pàgs. 139-160.

41. Víctor BALAGUER, *Los voluntaris catalans*, dins *Poesias, quinta edició corregida i augmentada* (Madrid, Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1882), pàgs. 205-213.

42. Pel que fa als poemes de J. Rubió i Ors i V. Balaguer sobre la Guerra d'Àfrica, Josep M. Fradera s'hi refereix amb aquets termes: «poesia patriòtica espanyola, provocada per l'onada d'entusiasme colonial i espanyolista que desvetlla la primera guerra del Marroc». Vegeu Josep M. FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida* (Barcelona, Curial, 1992), pàg. 158.

43. Jacint VERDAGUER, *Joveníoles*, vol. XXIX de les Obres Completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàg. 182.

44. Sobre aquesta qüestió, vegeu l'estudi de Josep M. FRADERA *Entre la Muntanya i Babilònia: notes sobre el substrat ideològic del primer Verdaguer*, dins «Anuari Verdaguer 1986» (Vic, EUMO-Ajuntament de Barcelona, 1987), pàgs. 131-138.

45. Verdaguer evocà la impressió que li provocà la seva primera visió de Barcelona i el seu entorn en el discurs llegit l'11 de novembre de 1886 amb motiu del certamen catalanista de Sant Martí de Provençals 1886: «...A migdia vegí, i també per primera vegada, les serenes ones del Mediterrà, a ponent una altra mar, mes d'onades blanques, que anava pujant, pujant, amenaçant abrigar abans de gaire tot aqueix pla ab una marejada d'edificis; i podeu pensar si

me'n dirien de coses una i altra». Vegeu Jacint VERDAGUER, *Discursos, articles, prólegs*, vol. XXVI d'Obres Completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàgs. 42-43.

46. Vegeu la carta de Francesc MASFERRER a Jacint Verdaguer, datada a Barcelona el 18 de març de 1865, dins *Epistolari I*, pàgs. 14-16.

47. Aquest poema fou guardonat amb un premi extraordinari als Jocs Florals de 1865. En l'edició d'obres completes de la Il·lustració Catalana, fou incorporat al volum que els editors van titular *Barcelonines*.

48. L'*Oda a Barcelona* rebé un premi extraordinari als Jocs Florals de Barcelona de 1883 i després fou incorporada al volum *Pàtria* (1888). Pel que sembla, però, Verdaguer ja havia començat a treballar en una primera versió del poema els anys 1874-75. Sobre aquesta qüestió, vegeu Ramon PINYOL I TORRENS, «*Pàtria*», de Jacint Verdaguer. *Edició crítica*, tesi doctoral llogida a la Universitat Autònoma de Barcelona l'11 de juny de 1992.

49. Víctor BALAGUER, *Las calles de Barcelona* (Barcelona, Salvador Manero, editor, 1866), vol. I, pàg. 468. El fragment citat correspon a un article de l'autor publicat anteriorment sota pseudònim a les pàgines del «Diario de Barcelona» (3-VII-1855), que reproduceix en l'obra citada.

50. Manllevo el terme «cultura patricia-urbana» de Josep Maria Fradera, que ha estudiat les relacions entre el vigatanisme i el moviment de renaixença d'origen barceloní. Vegeu Josep M. FRADERA, *El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)*, estudi preliminar a Maties RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador i «La veu de Montserrat» (1878-1900)* (VIC, EUMO, 1985), pàgs. 19-52.

51. Próspero de BOFARULL I MASCARÓ, *Razon de la obra*, dins *Los condes de Barcelona vindicados, y cronologia y genealogia de los Reyes de España considerados como soberanos independientes de su Marca* (Barcelona, Imprenta de J. Oliveros y Monmany, 1836), vol. I, pàg. 1.

52. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Lo Gayter del Llobregat. Poesias*, 2a. edició (Barcelona, Llibreria de Joseph Rubió, 1858), pàgs. 33-43.

53. En el *Record Necrològic de l'Excm. Sr. D. Joaquim Rubió i Ors*, llegit el 12 de gener de 1902 a la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», Jacint Verdaguer recordà la seva relació inicial amb el Gaiter del Llobregat: «Tinguí el plaer de conèixer a D. Joaquim Rubió i Ors personalment, puix per son llibre ja el concixia de temps, en els Jocs Florals de l'any 1866». Vegeu Jacint VERDAGUER, *Discursos, articles, prólegs*, vol. XXVI de les obres completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàg. 96). Així doncs, és evident que Verdaguer coneixia la poesia de Joaquim Rubió i Ors abans del maig de 1865, any que el conegué personalment en anar a Barcelona a recollir els premis obtinguts en els Jocs Florals. Noteu que Verdaguer en el seu text equivocà l'any de la seva anada a Barcelona, ja que sabem positivament que el 1866 no acudí a la festa dels Jocs Florals (vegeu *Epistolari I*, pàgs. 37-39).

54. Ricard TORRENTS, *Les opcions estètiques del primer Verdaguer*, dins «Anuari Verdaguer 1991» (Vic, EUMO / Ajuntament de Barcelona, 1992), pàgs. 37-54.

55. Jacint VERDAGUER, *Dos màrtirs de ma pàtria*, dins *Disperses*, Vol. XXX de les Obres completes (Barcelona, Il·lustració Catalana), pàg. 42.

56. Citat de la carta de Francesc MASFERRER, datada el 20 de gener de 1865 a Barcelona, que dóna compte de la consulta feta a Milà per encàrrec de Verdaguer. Vegeu *Epistolari I*, pàgs. 11-12.

57. Ricard TORRENTS (*op. cit.* pàgs. 36-48) dóna la transcripció d'aquest romanç i el compara amb *Dos màrtirs de ma pàtria*.

58. Ricard TORRENTS, *op. cit.*, pàg. 36.

59. Vegeu Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana* (Barcelona, Empúrics, 1985), pàgs. 149-159.